

SİNAN HISTORİYOGRAFİSİNE KATKI: BİRKAÇ MESELE ÜZERİNE DÜŞÜNCELER / YORUMLAR

Ömer İskender TULUK¹

Özet

İstatistiki veriler, Osmanlı mimarlık tarihyazım geleneği içerisinde Cumhuriyet'in erken yıllarından itibaren en popüler araştırma alanlarından birisini Sinan historiyoğrafisinin oluşturduğunu ortaya koyuyor. İlk bakışta böylesine zengin bir literatür birikiminin Sinan'a ilişkin pek çok bilinmeze açıklık getirmiş olabileceğini düşünmek yanıltıcı olabilir. Sinan'ın mesleki ve özel yaşamına ilişkin birçok ayrıntı hala aydınlatılmayı bekliyor. Bu metin, Sinan'ın özellikle yükselme ve son yıllarına ilişkin birkaç mesele üzerinde durarak tartışmayı, belirlenen çerçevede Sinan historiyoğrafisine bir katkıyı hedefliyor. Bu tartışmaların temelinde, Sinan'ı mimarbaşılığa taşıyan şartların olgunlaşması ile Kunt'un ortaya attığı "cins dayanışması" çerçevesinde hem Sinan'ı, hemde dönemin liyakat esaslarını anlamak bağlamında halefi Davud Ağa'yı sorgulamaya yönelik olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Mimar Sinan, Tezkiretü'l-Bünyân, cins dayanışması, Davud Ağa

Abstract

Contribution To Sinan Historiography: Considerations / Comments About A Few Issues

Statistical data states that one of the most popular research subjects within Ottoman architecture history writing tradition starting from early years of republic is Sinan historiography. At first glance it can be misleading to think that such a rich literature accomodation may clarify many secret points about Sinan. Many details related with professional and private life of Sinan still waits for enlightenment. This text aims to emphasize and discuss a few issues related with rising and final years of Sinan and to contribute to Sinan historiography within the determined frame. It can be said that these discussions in principal are related with questioning his successor Davud Aga within the scope of the maturation of conditions leading Sinan to becoming master architect and "ethnic-regional solidarity" suggested by Kunt.

Key words: Mimar Sinan, Tezkiretü'l-Bünyân, ethnic-regional solidarity, Davud Aga

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü. 61080 / TRABZON

Osmanlı mimarlık tarihyazımının en önemli ve çetrefilli alanlarından birisini Sinan tarihyografisi oluşturur. Konuya ilişkin derlenmiş bir bibliyografyaya göre² doksanlı yıllara gelinceye kadar bine yakın araştırmamanın kaleme alınmış olması dahi bu alanı sorunlu olmaktan çıkaramamış görünüyor. Son yıllarda Sinan tarihyazım geleneğine getirilen eleştiriler -birkaç önemli çalışma dışında- bunun temel nedeninin metodolojik olduğunu ortaya koyuyor. Bu metnin amacı bu sorunları tartışmak olmamakla birlikte, sorunların ağırlıklı olarak pozitivist tahayyül ile Sinan'ı tarihsel bağlamından kopartıp modern dünyanın bir bireyi gibi kurgulayan temel iki bakış arasına sıkıştığını gösteriyor. Buna ek olarak Cumhuriyetin erken yıllarından itibaren çoğu ölüm yıldönümleri vesilesiyle kaleme alınmış yığınla “yüceltici” metin ise Sinan'ı çoktan kutsal alanın bir parçası haline dönüştürmüş durumda. Dahası ise, Akın'ın “Osmanlı mimarlık tarihini okurken niye üşüyoruz?” sorusu³, Sinan'ı sadece bir dizi yapılar silsilesinin yaratıcısı olarak tahayyül eden kuru bir tarihselcilik saplantısına da dikkat çekiyor. Bu metin, Sinan tarihyografisine sorunlu bir başka metin daha eklemekten olabildiğince kaçınarak, Sinan'ın yükselme ve son dönemine ilişkin sorgulamaya değer birkaç mesele üzerine tartışmayı hedefliyor.

Mimar Sinan yazmaları arasında Tezkiretü'l-Bünyân dışındaki diğer 4 risale/tezkire⁴ Sinan'a ilişkin verdikleri bilgiler bakımından bu tezkirenin varyasyonları sayılırlar. Bunlara ek olarak Ateş'in yayınladığı vakfiyesi ile Konyalı'nın ortaya koyduğu padişaha vekâlet belgesi, azatlık kâğıdı ile alım-satım hüccetleri Sinan bilgimizin meşru belgesel kaynaklarıdır.⁵ Bunlara göre özetle söylemek gerekirse; belgelerdeki ismi *Sinân bin 'Abdü'l-Mennân'dır*. Yazmalarda kendisini “Abdullah oğlu” olarak belirtmesi devşirmeliğine delildir. Bu durumu “... 'Abdullah oğlu olmanın devşirme gelüp...” diyerek kendisi de açıkça söyler. Kayseri sancağından Yavuz Sultan Selim zamanında devşirildiğine göre 1490'lı yıllarda doğmuş olabileceği genel bir kabuldür. Beş padişah görmüş⁶, mimarlık kariyeri bağlamında bunlardan son üçüne doğrudan hizmet etmiştir. Kendi ifadesine göre Acemioğlanlar Ocağı'na girmiş; dülgerliği kendi isteğiyle seçmiş; Sultan Selim Han zamanında İran (1514) ve Mısır (1516-17) Seferleri'ne katılarak Arap ve Acem ülkelerini gezmiş⁷; Sultan Süleyman

² Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), *Mimar Sinan ve Yapılarıyla İlgili Eserler Bibliyografyası*, Ankara 1988.

³ Günkut Akın, “Mimarlık Tarihinde Pozitivizmi Aşma Sorunu ve Osmanlı Merkezi Mekân İkonolojisi Bağlamında Edirne Selimiye Camisi'ndeki Müezzin Mahfili”, *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari* (Ed. Mehmet Saçlıoğlu, Gülsün Tanyeli), İstanbul 1993, s. 1-39.

⁴ Adsız Risale, Risâletü'l-Mi'mâriyye, Tuhfetü'l-Mi'mârîn, Tezkiretü'l-Ebniye.

⁵ Konyalı da söz konusu çalışmasında Sinan'ın vakfiyesini yayınlamıştır. Ancak Ateş, Konyalı'nın vakfiyeyi okuyuşunda hatalar olduğunu belirtir. Bunlar için bkz.: İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul 1948, s. 14-44; İbrahim Ateş, *Mimar Sinan Vakfı*, İstanbul 1990, s. 19-44.

⁶ II. Bayezid, Yavuz Sultan (I.) Selim, Kanuni Sultan (I.) Süleyman, II. Selim ve III. Murat.

⁷ İran (1514) ve Mısır (1516-17) Seferleri.

Han zamanında yeniçeri olarak Belgrad (1521) ve Rodos (1522-23) Seferleri'ne katılmıştır. Atlisekban olarak katıldığı Mohaç (1526) Seferi'nden sonra acemioğlanlar yayabaşılığına ve kapıyayabaşılığına yükseltildikten sonra zemberekçibaşı olarak Alman (1532) ve İran (Acem / Irakeyn) (1534-36) Seferleri'ne katılmıştır.⁸ İran Seferi sırasında Van Gölü'nü geçmek üzere inşa ettiği üç kadirga, meslek kariyerinin ilk kayda değer başarısı sayılır. Kendisini mimarbaşılığa götürecektir öteki önemli dülgerlik becerisini ise Karaboğdan Seferi (1538) sırasında Prut Nehri üzerinde inşa ettiği ahşap köprü ile göstermiştir. Aynı yıl mimarbaşı Acem Alisi'nin ölümüyle onun yerini almıştır.

Soru şu: Zemberekçi denilen bir yeniçeri grubunun başı iken asli görevi olmadığı halde kadirga inşası için Sinan'ın akla gelmesi nasıl yorumlanabilir? Acemioğlanlar Ocağı'nda seçtiğini söylediği dülgerlikte o güne dek göstermiş olduğu olası becerinin amirlerince biliniyor olduğu düşünülebilir mi? Öyle anlaşılıyor ki, karşı kıyıya yanaşarak düşmanın gözlenmesi ve bunun için de "kadirga" ihtiyacı gibi olağanüstü bir duruma teknik olarak hazırlıksız yakalanan Lütü Paşa⁹, büyük olasılıkla çevresinin de telkiniyle dülgerlikteki methinden haberdar olduğu Sinan'ın bu işi becerebileceğine hükmetmiş olmalıdır.¹⁰ Bundan 4 yıl sonra Prut Nehri kıyısında yaşanan durum ise daha farklıdır.¹¹ Burada artık, dülgerlikteki becerisi yanında olağanüstü bir durumda göstermiş olduğu başarı ile başta Vezir Lütü Paşa olmak üzere amirlerinin dikkatini çekmiş, güvenini ve "takdir"ini kazanmış bir *Haseki Sinan Subaşı* vardır. Lütü Paşa'nın, bu zor durumda sorunu çözebilecek kişi olarak Kanuni'ye

⁸ Sinan'ın katılmış olması muhtemel başarısız Viyana ve Korfı kuşatmalarından burada bahsedilmemesi dikkat çekicidir. Diğer yazmalarda bahsedilmiş olması unutulmuş olabileceğini; Viyana'dan hiçbir yazmada bahsedilmemesi ise kuşatmaya katılmamış olduğunu düşündürür.

⁹ XVI. yüzyıldan itibaren "Sefer Mimarı" ile birlikte aralarında dülgerlerin de olduğu teknik bir ekibin orduya eşlik ettiği bilinir. Dolayısıyla bu yıllarda da ordu ile sefere katılan, sefer mimarı sorumluluğunda bir teknik gruptan söz etmek mümkündür. Ancak olasılıkla, kadirga inşası gibi daha özel bir alanda yetişmiş teknik eleman olmayışı, maharetli dülger Sinan'ı akla getirmiş olabilir. Bu işin uzmanlık gerektirdiği, 1537 tarihli Cemaat-ı Mi'mârân listesinde mimarbaşından daha yüksek ücretli, Françesko Kapudan-ı Portugal isminde bir gayrimüslimin yer almasından açıkça anlaşılmaktadır. Bunun için bkz.: Erhan Afyoncu, "XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 212. Ayrıca sefer mimarlarına ilişkin bir değerlendirme için bkz.: Abdülkadir Dündar, *Arşivlerdeki Plân ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl)*, Ankara 2000, s. 45.

¹⁰ Burada inşa edilen kadirgaların İstanbul tersanelerindekilerle aynı niteliklerde olduklarını düşünmek yanlış olur. Bunlar, büyük olasılıkla asgari şartları sağlayan, sadece bir grup asker ve kürekçiyle keşif yapmaya uygun basit gemiler olmalıdır. Ancak yine de işlevi itibarıyla hem taşımaya hem de yüzmeye uygun bir strüktüre sahip olması gereken bu gemilerin uzman olmayan bir ekip tarafından inşası ordu içinde takdirle karşılanmış olmalıdır.

¹¹ Hikâyeye göre, iş Sinan'a verilmeden önce köprüyü inşa etme girişiminin birkaç kez başarısızlıkla sonuçlanması, ordu içinde "sefer mimarları" arasında köprücülerin olabileceğini düşündürür. Eğer böyleyse, uzman köprücülere rağmen Sinan'ın bu işi başarabilmiş olması şüphesiz ki dikkatleri daha fazla çekmiştir.

Sinan'dan bahsederken kullandığı “*subaşı*” ve “*üstâd-ı cihân ve mi‘mar-ı kâr-dân*” ifadeleri bunu açıkça ortaya koymakla birlikte, Sinan’ın kayıtlara yansımayan, büyük olasılıkla o güne gelinceye kadarki imara ilişkin faaliyetlerini ima etmesi bakımından da ilginçtir. Öyle anlaşılıyor ki Sinan, Van Gölü’nde inşa ettiği kadirga deneyiminden Prut Nehri üzerindeki ahşap köprüye kadar, detaylarını bilmediğimiz bir sürecin parçası olarak mimarlık faaliyetlerinde bulunmuş, dahası ise becerisi ile dikkat çekmiştir. Aksi durumda, Sinan’ın hikâyesine göre tümüyle teknik ve deneyim meselesi olan ilk ciddi dülgerlik girişiminden (1534) mimarbaşı (1539) oluncaya kadar sadece 5 yılın geçmiş olmasının açıklanabilir yanı bulunmamaktadır. Tam da bu sırada mimarbaşı Acem Alisi’nin ölmesiyle birlikte yine akla onun gelmesinde, taze bir başarı yanında o zamana kadar başka işlerde göstermiş olabileceği becerinin etkili olduğu düşünülmelidir. Öte yandan, Sinan’ın mimarbaşı olduktan sonra ilk büyük çaplı cami deneyimini¹² bundan sadece 5 yıl sonra ve sadece 2 yapı grubu¹³ inşa ederek gerçekleştirmiş olması da dikkat çekicidir. Bu durumda, kayıtlara yansımaya da, Sinan’ın mimarbaşı olmadan önce İstanbul’da Yavuz Sultan Selim (1522) ve belki de Gebze’de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi (1523-24) inşaatlarında çalışmış ve mimarlık deneyimini buralarda kazanmış olabileceği dahi iddia edilebilir.

Sinan’ın mimarbaşılık sonrası özel yaşamına ilişkin daha net bilgilere ulaşmak mümkündür. Kendi adına düzenlenmiş vakfiye, eşleri, çocukları, torunları ve azatlı kölelerinin kimlikleri yanında vakıf malları ve mülklerini de ortaya koyar. Hatta Süleymaniye Külliyesi bitişiğindeki konağının genel yapısını öğrenmek dahi olasıdır. Konyalı’nın, Sinan’ın Makbul/Maktul İbrahim Paşa’nın *azatlı kölesi* olduğuna ilişkin iddiasının kaynağı ise, yanlış bir biçimde Sinan’a atfetmiş olduğu iki vakfiyeden biridir. İlk kez Bilge, bu vakfiyenin Mimar Sinan’a değil, Süleymaniye Külliyesi bina emini Sinan Bey’e ait olduğunu, asıl vakfiye ile yaptığı karşılaştırmalarla ortaya koymuştur.¹⁴

Öte yandan Sinan’ın vakıf tesciline şahitlik eden 41 kişiden 21’inin, yani yarıdan fazlasının kendisi gibi devşirme kökenli olmasının bir “devşirme dayanışması”na işaret edip etmediği sorgulamaya değerdir. Her şey bir yana böyle bir dayanışmadan söz edilse dahi, bunun Kunt’un “cins dayanışması” adını verdiği bir ilişki ağının temsil etmediği peşinen söylenebilir.¹⁵ Burada, devşirme yöntemiyle ya da farklı

¹² İstanbul Şehzade Camii (1543-48).

¹³ İstanbul’da Haseki Hürrem Külliyesi ve Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi.

¹⁴ Aygen Bilge, “Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar - II”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1973, sy. V, s. 141-173 ve ayrıca bkz.: Ateş, age., s. 14-19. Kuban, bu vakfiyenin Sinan’a ait olduğunu kabul eder. Ancak Sinan’ın ailesiyle birlikte esir alındığı, İbrahim Paşa’ya satılıp azat edildiği, Ağırnas’a yerleştikten sonra da buradan devşirildiğine ilişkin yorumuna katılmaz. Ona göre Sinan’ın İbrahim Paşa’nın azatlısı olması, “acemioğlanların bir bölümünün sadrazam ve vezir saraylarında istihdam edilmesi gibi bir pratikten ya da İbrahim Paşa sarayındaki acemioğlan eğitiminden” kaynaklanmaktadır. Bkz.: Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007, s. 256.

¹⁵ Metin Kunt, “Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment”, *International Journal of Middle East Studies*, 1974, c. 5/3, s. 233.

şekillerde toplanarak padişaha ve merkezi yönetime sadık birer bürokrat olarak yetiştirilen *kulların*, ortak bir etnisite veya kökenle bağlantılı diğer kişilerle kurdukları ilişkilerle kendi patronaj ağlarını oluşturma esasına dayanan ve ağırlıklı olarak elit kulları kapsayan bir dayanışma biçiminin varlığından bahsetmek doğru olmaz. Hassa mimarları, askerler, komutanlar ve Sinan'ın azatlı kölelerinden oluşan bu şahitler grubunun üst düzey bir bürokratik elit grubu oluşturmadığı, dolayısıyla bir patronaj ağından söz edilemeyeceği açıktır. Bunlar arasında tek elit Sinan'dır. Dahası, etnik kökenlerine ilişkin hiçbir bilginin bulunmaması da "cins dayanışması" iddiasını ta başından dayanaksız kılar. Olsa olsa burada, Osmanlı'nın eritme politikasına rağmen kökenleriyle bağlarını koparmamış, -tabiri yerindeyse- tek ortak yanları aynı kaderi paylaşmak olan -belki de aynı etnik kökenlerden de gelmeyen- bir grup devşirme kökenli kulun basit dayanışmasından söz edilebilir; o da tek taraflıdır. Üstelik bir çıkar ilişkisi de söz konusu değildir. Dahası, Sinan'ın içinde bulunduğu kurumsal ortamın başlıca insan kaynağını devşirmelerin oluşturması ise bu durumu daha da olağan hale getirir.

Öte yandan Stefini'nin "cins dayanışması" bağlamında incelediği, -Sinan'ın çağdaşı- Gazanfer Ağa'nın Bâb-ı Âli'deki etkinliğini kullanarak Venedikli savaş esirler yanında kendi akrabalarını koruyup kollama yaklaşımının bir benzerini Sinan'da da görmek olasıdır.¹⁶ Sinan da, Kıbrıs'ın fethinin ardından Karaman Eyaleti zimmileriyle birlikte adaya sürülecek olan kendi akrabalarının affını II. Selim'e sunduğu bir arzuhalle talep etmiştir. Ancak iki durum arasında önemli farklar vardır. En belirgin, Gazanfer Ağa'nın kendi akrabalarını koruyup kollama yaklaşımı, geleceğe dönük karşılıklı çıkar ilişkisi çerçevesinde güvenilir bir patronaj ağı inşa etmeye yönelikken, Sinan'ınkinin tümüyle akrabalık bağları çerçevesinde doğal bir sahiplenme refleksi içermesidir. Bir başka deyişle Gazanfer Ağa bürokratik bir saadet zinciri kurgularken, Sinan, akrabalık bağları gereği üstüne düşeni yapmıştır.

Aslına bakılırsa olası bir etnik dayanışmanın su yüzüne çıkabileceği asıl uygun ortam, Sinan'ın başında olduğu Hassa Mimarları Ocağı'dır. Böyle bir durumda teşkilata alınacak hassa mimarları üzerinde mutlak tasarrufu bulunan¹⁷ Sinan'ın, o yıllarda kadro genişletme ve değişiklik durumunda en geniş anlamda devşirme kökenli, daha dar anlamda ise kendi akrabalık kökenlerine öncelik tanımış olması beklenebilir. Ancak Hassa mimarlarının yevmiyelerini gösteren belgelerde kökene ilişkin bilgiler yer almadığından böyle bir durumun varlığının tespiti neredeyse imkânsızdır. Bu listelerden olsa olsa Müslüman, gayrimüslim ile devşirme kökenli mimarların dağılımı gözlenebilir. En fazla, bilinen erkek akrabalarının isimlerinden yola çıkılarak izleri sürülebilir. Ancak sonuç her ne olursa olsun, bir başka deyişle Sinan'ın Hassa Mimarları Ocağı'nın başında olduğu yıllarda, teşkilat içerisinde akrabalarının izine rastlansa dahi,

¹⁶ Tommaso Stefini, "16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa", *Toplumsal Tarih*, 2012, sy. 225, s. 15-17.

¹⁷ Divân-ı Hümâyûn'un onayını almak kaydıyla.

bunun hiçbir zaman bir “cins dayanışması” olarak yorumlanamayacağı açıktır. Bu, tıpkı vakıf şahadetinde olduğu gibi, ancak bu kez akrabalık bağları gibi daha güçlü gerekçelerle anlaşılabilir sayılabilecek basit bir dayanışma, daha doğru bir ifadeyle sahiplenmeden ibarettir. Dahası, Hassa Mimarları Ocağı gibi Osmanlı idari mekanizması içerisinde teknik bir alana hizmet eden bir teşkilatın, donanımı yetersiz teknik kadroları barındıramayacağı; dolayısıyla Sinan’ın olası akrabalarının kadro içerisinde rastlanmasının bir “sahiplenme” olarak dahi yorumlanamayacağı da söylenebilir.

Öte yandan Sinan’ın doğrudan müdahili olmadığı, ancak dolaylı olarak dönemin liyakat esaslarının anlaşılması bağlamında önemli ipuçları veren ve ilk bakışta bir tür “cins dayanışması” olasılığını akla getiren; Hacca gittiğinde “kâim-i makam”lığını yapmış Mehmed Subaşı’nın aksine, ölümü sonrasında yerine Davud Ağa’nın geçmesi olayı, üzerinde düşünmeye değerdir. Bu konuda iki modern araştırmacının farklı yorumlardan ortak bir sonuca varan değerlendirmeleri ilgi çekicidir. Her iki araştırmacı da değerlendirmelerini Davud Ağa’nın mimarbaşılığa Suyolu Nâzırı iken atandığına dayandırarak, bu makamın teşkilat içinden ya da dışından olması bağlamında yorumlamışlardır. Mülayim, söz konusu Nâzırlığı Hassa Mimarları Ocağı bünyesinde kabul ederek, Mehmed Subaşı’nın yerine Davud Ağa’nın mimarbaşı seçilmesini teamüllere aykırı olarak değerlendirir.¹⁸ Yerasimos ise, Suyolu Nâzırlığının zaten teşkilat dışı bir kurum olduğu ve sadece Davud’un değil onun da halefi olan Dalgıç Ahmed ve Sedefkâr Mehmed Ağa’nın da Dergâh-ı Âli Çavuşluğu ve Suyolu Nâzırlığından geçerek teşkilat dışından atanmasının olağan olduğunu ifade eder.¹⁹ Ve her iki araştırmacı da sonuçta böyle bir atamayı, Davud’un saraya yakın üst düzey kadrolarla kurduğu sıkı ilişkiye bağlarlar.

Suyolu Nâzırlığı ile Hassa Mimarları Ocağı arasındaki kurumsal ilişki nasıl tanımlanırsa tanımlansın, liyakat koşullarının Davud Ağa’ya gelinceye dek sistematik bir düzen göstermediği açıktır. Sinan mimarbaşılık makamını, önüne çıkan fırsatları beceri ve yeteneğini sergileyerek değerlendirmesi nedeniyle elde edebilmiştir. Ancak Hassa Mimarları Ocağı’nın daha kurumsal bir çizgiye kavuştuğu Sinan ve sonrası o yıllarda böyle bir teşkilatın başına atanmak, öyle anlaşılıyor ki devlet ricali için artık daha fazlası anlamına geliyordu. Davud Ağa ile birlikte ardılı iki mimarbaşının da, Dergâh-ı Âli Çavuşluğu gibi neredeyse tümüyle bürokratik bir makam ile Suyolu Nâzırlığı gibi oldukça önemli bir teknik sorumluluk deneyimi yaşamış olmaları tesadüf değildir. Bir başka deyişle, o yıllarda mimarbaşılık için teknik birikim, beceri ve yetenek yanında bürokratik deneyimin de önemsenmiş olduğu dikkat çekicidir. Dolayısıyla Suyolu Nâzırını ister teşkilat içi, isterse dışı sayılsın, her iki durumda da

¹⁸ Selçuk Mülayim, “Mimar Sinan ve Halefi”, *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1996, s. 347 (Bundan sonra: Mülayim, *Halefi*).

¹⁹ Stefanos Yerasimos, “15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi”, *Afife Batur’a Armağan - Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*, İstanbul 2005, s. 40 (Bundan sonra: Yerasimos, *Prosopografya*).

Mehmed Subaşı'nın yerine Davud Ağa'nın mimarbaşılığa getirilmiş olması olağan gözükmemektedir. Dahası ise her iki araştırmacının ortak iddiasının aksine, Davud'un mimarbaşılığa atanması olayında, saraya yakın üst düzey kadrolarla kurduğu sıkı ilişkinin etkisinin olduğunu düşünmek bu aşamada doğru gözükmemektedir. Bu bağlamda şüphe götürür asıl durum, -belgelere göre- "rüşvetçi" Davud Ağa'yı, Mehmed Subaşı'yla birlikte Sinan'ın emrinde çalışan bir Hassa mimarıyken diğerlerinin arasından çekip çıkararak, önce Dergâh-ı Âli Çavuşluğuna, sonrasında ise Suyolu Nâzirliğine taşıyan bürokratik ilişki ağının meşruluk derecesidir.²⁰ Davud Ağa'nın bürokratik kariyerinde eğer bir kayırmadan, belki de "cins dayanışması"ndan söz edilecekse, bunun daha erken dönemlerinde, henüz sıradan bir Hassa mimarıyken başlamış olduğunu, onu mimarbaşılığa taşıyacak şartların çok daha önceden olgunlaştığını söylemek doğru olur.

Bürokratik kariyeri şaibeli olsa da Davud Ağa'nın mimarbaşılık makamını hak etmediğini iddia etmek haksızlık olur. Doğrudan onun elinden çıktığı bilinen yapılar Sinan'ın parlak kariyeri yanında sönük kalsa da dikkate değerdir. Ömrünün ancak temelini atmaya yettiği Eminönü Yeni (Valide Sultan) Camii, Osmanlı mimarlık tarihinin anıtsal cami geleneğinde Sinan'ı izleyen önemli örneklerden sayılır. Ancak, 1604-05 tarihli mimarlar cemaati yevmiye listesinde, aldığı 37 akçe ile birinci sırada yer alan²¹, Sinan Hacca giderken yerine vekili olarak bırakmaya layık gördüğü Mehmed Subaşı'nın da -belki de en az Davud Ağa kadar- yetenekli olabileceğini de akıldan çıkarmamak gerekir. Sinan'ın elli küsur yıl önce önüne çıkan, Davud Ağa'nın ise olasılıkla gayrimeşru yollarla kendi yarattığı fırsatlar her ikisini de mimarbaşılığa taşımıştır. Ne Sinan kadar şanslı ne de Davud Ağa gibi bir saadet zincirine dâhil olamamış Mehmed Subaşı ve diğerlerinin ise birkaç belgeye yansıyan isimleri dışında varlıkları bile hissedilememiştir. Yüzyılın imparatorluk lehine bahsettiği neredeyse sonsuz siyasi ve ekonomik güç ortamı ile başta hanedan üyeleri olmak üzere vakıf kurmaya heveskâr devlet ricali kelimenin tam anlamıyla Sinan'ın fırsatları olmuştur. Ancak yaratıcının genlerine işlediği "yetenek"le birlikte pek çoğuna nasip olmayacak uzunlukta bir ömür ve doğru zamanda doğru yerde bulunmak, Sinan'ı, efsaneleriyle birlikte XXI. yüzyıla taşıyan alternatifsiz bir Osmanlı mimarlık aktörü yapmakla kalmamış, emrinde çalışan, en azından potansiyel olarak mimarbaşı adayları onlarca Hassa mimarını ise tarihin karanlık dehlizlerine savurmuştur. Dramatik biçimde belki de Sinan daha az yaşamış olsaydı, şartlar Sinan değil de başkası lehine işlemiş olsaydı bu metin belki de Davud Ağa'nın, Mehmed Subaşı'nın ya da başkalarının "hikâyesi" olacaktı.

²⁰ Yerasimos, *Prosopografya*, agm., s. 43. ve Mülayim, *Halefi*, agm., s. 348. Ayrıca bkz.: Semavi Eyice, "Davud Ağa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul 1994, s. 24 ve İsimsiz (?), "Davud Ağa", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul 1994, s. 6. Davud Ağa'nın ölümü de şüphelidir. Selanikî Mustafa Efendi'ye göre veba salgınından ölmüş; Ayvansarayî Hüseyin Efendi'ye göre ise "sui itikad töhmeti ile Vefa meydanında" idam edilmiştir. Bunun için bkz.: Mülayim, *Halefi*, agm., s. 349.

²¹ Yerasimos, *Prosopografya*, agm., s. 40.

Kaynakça:

- İhsanoğlu, E. (Ed.) (1988), *Mimar Sinan ve Yapılarıyla İlgili Eserler Bibliyografyası*, Ankara.
- Akın, G. (1993) “Mimarlık Tarihinde Pozitivizmi Aşma Sorunu ve Osmanlı Merkezi Mekân İkonolojisi Bağlamında Edirne Selimiye Camisi’ndeki Müezzin Mahfili”, *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari* (Ed. Mehmet Saçlıoğlu, Gülsün Tanyeli), İstanbul, 1-39.
- Konyalı, İ. H. (1948) *Mimar Koca Sinan*, İstanbul.
- Ateş, İ. (1990) *Mimar Sinan Vakfı*, İstanbul.
- Afyoncu, E. (1999) “XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 207-215.
- Dündar, A. (2000) *Arşivlerdeki Plân ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl)*, Ankara.
- Bilge, A. (1973) “Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar - II”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, sy. V, 141-174.
- Kuban, D. (2007) *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.
- Kunt, M. (1974) “Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment”, *International Journal of Middle East Studies*, c. 5/3, 233-239.
- Stefini, T. (2012) “16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, *Toplumsal Tarih*, sy. 225, 14-24.
- Mülayim, S. (1996) “Mimar Sinan ve Halefi”, *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 347-351.
- Yerasimos, S. (2005) “15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi”, *Afife Batur’a Armağan - Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*, İstanbul, 37-62.